

Tiesvedības valsts un līgumiem piemērojamā likuma noteikšana ES: daži audzinoši piemēri

ES civilprocesa normas par tiesvedības valsts noteikšanu ir bijušas spēkā četras desmitgades. Normas par līgumiem piemērojamā likuma noteikšanu – divas desmitgades. Varētu šķist, ka visas neskaidrības jau sen ir pamanītas un atrisinātas. Tomēr tiesas joprojām risina jaunus interpretācijas jautājumus

Uģis Zeltniš
Zvērināts advokāts, zvērinātu
advokātu birojs Raidla Lejiņš &
Norcoux

» Līdzīgi kā citos līgumos, arī darba līgumā puses var izvēlēties piemērojamo likumu, taču šāda izvēle darbiniekam nedrīkst liegt aizsardzību, kura tam pienāktos saskaņā ar imperatīvām, t. i. ar līdzēju vienošanos neierobežojamām normām, ja izvēle nebūtu izdarīta.

Šajā rakstā aplūkošu dažas interesantākās neseno gadu atziņas par Regulu 44/2001 un Regulu 593/2008. Pirmā, tradīcijas dēļ neformāli saukta par Briseles I. regulu, nosaka «jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi civillietās un komercietās», t. i., tā regulē, kuras dalībvalsts tiesās civillietā izskatāma jeb pakļautības jautājumus. Otrā, tradīcijas dēļ neformāli saukta par Romas I. regulu, nosaka, kuras dalībvalsts tiesās piemērojamas no līguma izrietošām saistībām. Katra no pieminētajām lietām ir piemērs, kas rāda, ka pakļautības un piemērojamā likuma noteikšanā normu teksts ne vienmēr palīdz. Ceļot prasību vai pret to aizstāvoties, nākas dzirdēt arī par acimneredzamām tiesu praksē radītām interpretācijām.

Pakļautības noteikšana
Regulas 44/2001 pamatnoteikums ir vienkāršs: personu var iesūdzēt tās valsts tiesā, kurā

viņa ir domicilēta. *Domicils* ir fiziskas personas parastā dzīvesvieta vai juridiskas personas reģistrācijas vai «sēdekļa» vieta. Pamatnoteikums ir ļabi pazīstams arī Latvijā: saskaņā ar Civilprocesa likumu piekriktīgā tiesa parasti tiek noteikta pēc atbildētāja adreses. Tomēr Regula 44/2001 pieļauj vairākus izņēmumus no šī pamatnoteikuma. Viens izņēmums iemesls ir strīdu pakļaušana vairāk piemērotai tiesai nekā atbildētāja vietas tiesa, kas ir būtiski, piemēram, nekustamā īpašuma lietās. Tieši izņēmumi no pamatnoteikuma rada daudz neskaidrību, kuras tiek risinātas tiesu praksē. 2011. gada oktobrī Eiropas Savienības Tiesa (EST) taisīja spriedumu lietās par privātās dzīves aizskārumu internetā (apvienotās lietas C–509/09 un

C–161/10). Regula 44/2001 no neatļautas darbības cietušajam ļauj atbildētāju iesūdzēt valstī, «kur iestājies vai var iestāties notikums, kas rada kaitējumu». Šā noteikuma interpretācijas varianti sakarā ar informācijas izplatīšanu internetā ir dažādi: tā varētu būt valsts, kurā dzīvo cietušais vai kurā viņam ir plaši pazīstama reputācija; valsts, kurā atrodas attiecīgās interneta vietnes serveris; valsts, kurā atrodas publikācijas autors vai izdevējs; valsts, kuras auditorijai attiecīgā publikācija galvenokārt paredzēta. Abas lietas ir visai «dzeltenas». Pirmā ir daļa no divu pusbrāļu ciņņas par to, lai nekur internetā nebūtu atrodama informācija, ka viņi notiesāti par slavena vācu aktiera Valtera Sedlmajera (*Walter Sedlmayr*) slepkavību. Abi Vācijas rezidenti Vācijas tiesās iesūdzēja Austriju reģistrētu uzņēmumu, prasot no tā ziņu lapas izņemt minēto informāciju. Otrajā franču aktieris Francijas tiesās prasīja, lai

britu laikraksts *Sunday Mirror* no interneta lapas dzēš angļu valodā rakstītu rakstu «Kailija Minoga atgriezās pie Olivjē Martinesa». Abās lietās radās strīds par prasību pakļautību attiecīgajām tiesām, kuras lūdzta to izšķirt EST. EST sniedza garu atbildi. Visa veida prasības cietušais var izvēlēties celt vai nu valstī, kurā atrodas informācijas izplatītājs (konkrētajos gadījumos – Austrijā un Lielbritānijā), vai arī valstī, kurā atrodas cietušā «interesu centrs» (konkrētajos gadījumos – Vācijā un Francijā). «Interesu centrs» parasti ir personas pastāvīgā dzīvesvieta, bet tā varētu būt cita valsts, piemēram, tad, ja prasītāja darījumu reputācija, kas aizskarta ar publikāciju internetā, pastāv galvenokārt tajā. Papildus šai izvēlei cietušais jebkurā citā dalībvalstī var prasīt atbildību par publikācijas izraisītu kaitējumu, kas attiecināms tieši uz konkrēto valsti. Atbildētāja ziņā ir aizstāvēties pret to pa-

šu zaudējumu vairākkārtēju piedziņu. Savukārt šā gada jūlijā EST lēma par lietas pakļautību valdes atbildības un prasījuma cesijas kontekstā (lieta C–147/12). Arī šajā gadījumā tiesai nācās interpretēt izņēmuma normu par prasītāja tiesībām atbildētāju iesūdzēt kaitējumu radošā notikuma valstī. Atbildētājs – Nīderlandes rezidents – no 2007. gada līdz 2010. gadam bija kādas Zviedrijas sabiedrības valdes loceklis. Šī sabiedrība pasūtīja viesnīcas būvniecību Zviedrijā, bet finanšu grūtību dēļ eventuāli pārtrauca norēķināties ar celtniecības darbu izpildītājiem. 2009. gadā ar tiesas lēmumu sabiedrība tika restrukturizēta, celtniecības uzņēmumi saņēma daļu kavētās samaksas, un prasījuma atlikušo daļu viņi pārdeva parādu piedziņas uzņēmumam. Parādu piedziņējs Nīderlandē dzīvojošo nu jau bijušo valdes locekli iesūdzēja Zviedrijas

tiesā. Prasība tika pamatota ar Zviedrijas likuma noteikumiem, kas rada valdes locekļa un sabiedrības solidāru atbildību pret kreditoriem, ja valdes loceklis nav laikus uzsācis vai pienācīgi virzījis maksātnespējas procesu. Zviedrijas tiesa EST jautāja, vai Regula 44/2001 konkrētajā strīdā ir piemērojama, vai lieta «attiecas uz neatļautu darbību» jeb deliktu Regulas izpratnē, vai kaitējumu radošā notikuma vieta ir Zviedrija un vai prasījuma cesija ietekmē vietas noteikšanu. EST vispirms atbildēja, ka Regula 44/2001 tiešām ir piemērojama prasībā pret valdes locekli par rīcību maksātnespējas situācijā. Tā tas ir, neraugoties uz faktu, ka Regula saskaņā ar tās tekstā tiešiem vārdiem formulētu ierobežojumu neattiecas uz «bankrotu, ar maksātnespējīgu uzņēmējsabiedrību vai citu juridisku per-

Turpinājums 4. lpp.

Turpinājums no 3. lpp.

sonu likvidāciju saistītām procedūrām, tiesas rīkojumiem, mierizlīgumiem un līdzīgām procedūrām». Valdes locekļa iespējamā atbildība esot tikai netiešas un neobligātas maksātnespējas procesa sekas. Pēc tam EST secināja, ka valdes locekļa iespējamā atbildība tiesām ir atbildība par «neatļautu darbību» jeb deliktu Regulas 44/2001 izpratnē. Tā tas ir, neraugoties uz faktu, ka Zviedrijas maksātnespējas likumi vismaz tekstuāli valdes loceklim nenoteic aizliegumu nonākt solidarā atbildības situācijā; tie vienīgi nosauc solidarā atbildību kā sekas, ja nav veikta kāda no attiecīgajā normā uzskaitītajām darbībām. Tādējādi EST izvēlējās plašu un «funkcionālu», nevis formālu un tekstuāli precīzu neatļautas darbības jēdziena izpratni. Ievērojot šo secinājumu, bija aktuāls arī jautājums par kaitējumu izraisošā notikuma vietu. Kaitējumu izraisošā notikuma vieta saskaņā ar EST sniegto interpretāciju ir vieta, ar «kuru ir [saistīta] sabiedrības veiktā komercdarbība, kā arī finansiālā situācija». Konkrētās lietas kontekstā tā bija Zviedrija vai, precīzāk sakot, vieta, kurā tika

veikta viesnīcas būvniecība. Tātad bijušais valdes loceklis varēja tikt iesūdzēts Zviedrijas tiesās.

Visbeidzot, EST norādīja, ka prasījuma cesijai nav nozīmes, nosakot kaitējumu izraisošā notikuma vietu, jo pretējā gadījumā pakļautība vienai vai otrai tiesai būtu pārāk neparedzama. Vispārīnā EST izdarītos secinājumus, pareizs šķīstis šāds nedaudz vienkāršots apgalvojums: par valdes locekļa pienākumu pārkāpumu personu var iesūdzēt tajā valstī, kurā attiecīgā sabiedrība darbojas.

Piemērojamās tiesības

Saskaņā ar vispārējo noteikumu līgumu regulē tās valsts tiesību akti, kurus izvēlas puses, bet, ja izvēle nav izdarīta, tās valsts tiesību akti, ar kuru līgums ir visciešāk saistīts. Arī šeit neskaidrības rada izņēmumi; proti, izņēmumi no izvēles brīvības un no visciešākās saistības noteikuma.

Divas no beidzamo gadu EST lietām skaidro darba līgumiem piemērojamā likuma noteikšanu. Formāli tajās interpretēta konvencija, kas risināja piemērojamā likuma jautājumus pirms Regulas 593/2008, bet EST sniegtais skaidrojums tik-

pat lielā mērā attiecas uz vēlāko un līdzīgi formulēto Regulu. Līdzīgi kā citos līgumos arī darba līgumā puses var izvēlēties piemērojamo likumu, taču šāda izvēle darbiniekam nedrīkst liegt aizsardzību, kura tam pieņāktos saskaņā ar imperatīvām, – t.i., ar līdzēju vienošanos neierobežojamām normām, ja izvēle nebūtu izdarīta. 2011. gada decembrī EST lēma par to, kāds likums piemērojams šādos apstākļos (lieta

ar Beļģijas sabiedrības norādījumiem; uz kuģiem viņš uzkāpa un no tiem nokāpa Beļģijā. Mehāniķis, pamatojoties uz Beļģijas likumiem, no minētājam sabiedrībām tiesā prasīja atļaišanas pabalstu. Savukārt atbildētājas uzskatīja, ka piemērojamas līgumā norādītās Luksemburgas, nevis Beļģijas tiesības. EST izskaidroja «algoritmu», pēc kāda nacionālajai tiesai jānosaka piemērojamais likums.

Par valdes locekļa pienākumu pārkāpumu personu var iesūdzēt tajā valstī, kurā attiecīgā sabiedrība darbojas.

C-384/10): kuģa mehāniķis noslēdza darba līgumu ar Luksemburgā reģistrētu sabiedrību; līdzēji vienojās par Luksemburgas tiesību piemērošanu; līguma noslēgšana notika Antverpenē kādas Beļģijas sabiedrības telpās; izpildot darba līgumu, mehāniķis strādāja maršrutos Ziemeļjūrā uz Luksemburgas sabiedrībai piederošiem kuģiem, bet saskaņā

Vispirms tai jāmēģina noskaidrot, kur darbinieks parasti veic savu darbu. Ja «darbiniekam vienmēr jāierodas vienā un tajā pašā vietā, kur viņš saņem norādījumus, tad [tiesai] ir jāuzskata, ka darbinieks parasti veic savu darbu šajā vietā». Tikai tad, ja darba veikšanas parasto vietu šādi nav iespējams noskaidrot, piemērojams «pakārtots» risinājums: līgumu

reglamentē tās valsts tiesību akti, kurā atrodas uzņēmums, kas darbinieku pieņēma. Šeit nozīme ir nevis darba izpildes apstākļiem, bet līguma noslēgšanas apstākļiem: tam, kurš uzņēmums publicējis darba sludinājumu, veicis darba interviju un kā puse piedalījies darba līgumā.

Aplūkots spriedums papildināja jau 2011. g. martā sniegto EST interpretāciju par to, kas ir vieta, kur darbinieks parasti veic savu darbu (lieta C-29/10). Agrākās lietas apstākļi bija šādi: Luksemburgā tika noslēgts darba līgums ar Vācijā dzīvojošu kravas automašīnas šoferi; līgumā norādīts, ka piemērojamas Luksemburgas tiesības; darba devējs bija sabiedrība, kas nodarbojas ar ziedu un citu augu pārvadāšanu no Dānijas galvenokārt uz Vāciju, bet arī uz citām valstīm; kravas automašīnas bija reģistrētas Luksemburgā, bet novietotas Vācijā; darba devējam Vācijā nebija nedz juridiskās adreses, nedz biroja.

Strīds izrietēja no šofera atļaišanas saskaņā ar Luksemburgas likumiem. Viņš uzskatīja, ka jāpiemēro Vācijas likumi, saskaņā ar kuriem uzteikums būtu nelikumīgs. Luksemburgas tiesa jautāja EST, vai tiesām var

piekrist šoferim, ka «parasti» viņš darbu veic Vācijā, ja pārvadājumos regulāri iesaistīts arī citas valstis.

EST atbildēja, ka darba veikšanas parastā vieta ir tā, kurā «darbinieks veic lielāko daļu no saviem pienākumiem pret darba devēju». Tādējādi EST ieviesa jaunu kritēriju, kura konvencijas (tagad Regulas 593/2008) tekstā nav: pienākumu lielākās daļas veikšanas vieta.

Lai to noskaidrotu, «jāņem vērā apstākļu kopums». Šajā nolūkā konkrētajā gadījumā Luksemburgas tiesai «jānosaka, kurā valstī ir vieta, no kuras darbinieks veic pārvadāšanas uzdevumus, saņem norādījumus par pārvadāšanas uzdevumiem un organizē darbu, kā arī vieta, kurā atrodas darba rīki. Tāpat tai ir jāpārbauda, kur galvenokārt tiek veikta pārvadāšana, kur preces tiek izkrautas, kā arī kur darbinieks atgriežas pēc uzdevumu izpildes». EST Luksemburgas tiesai deva skaidru mājienu, ka šofera atļaišana ir Vācijas tiesībām pakļauts darījums.

Kā redzams, vērtējums par piemērojamajām tiesībām nav juridiski vienkāršs. Tas ir atkarīgs no intensīva faktu vērtējuma, un ne vienmēr acimredzamākā atbilde izrādās pareiza.

dienas
bizness
konferences

point
passion for payments

Veiksmīga pāreja uz eiro

Seminārs ar tirdzniecību saistītiem uzņēmumiem!

- ▶ Valsts institūciju plānotās un ieviestās likuma izmaiņas un grozījumi
- ▶ Praktiski padomi
- ▶ Pētījums par bezskaidras naudas lietošanas tendencēm nākotnē
- ▶ Tirdzniecības veicināšanas noslēpumi

28. augusts

MARITIM
Park Hotel Riga
Slokas ielā 1, Rīgā

Informatīvais
atbalstītājs: Diena

Plašāka informācija un pieteikšanās: <http://konferences.db.lv> ☎ 67084538